

مقدمه علم حقوق کیفری

دکتر مجتبی جعفری

استادیار دانشگاه سمنان

سرشناسه : جعفری، مجتبی، ۱۳۵۹-
 عنوان و نام پدیدآور : مقدمه علم حقوق کیفری / مجتبی جعفری
 مشخصات نشر : تهران: نشر میزان، ۱۳۹۴
 مشخصات ظاهری : ۲۰۸ ص.
 فروست : علوم اجتماعی؛ ۸۵۰
 شابک : 978-964-511-649-9
 وضعیت فهرست نویسی : فیفا
 موضوع : حقوق جزا — راهنمای آموزشی (عالی)
 رده بندی کنگره : ۳۷م ج/۴/۵۰۱۵ K
 رده بندی دیویی : ۳۴۵
 شماره کتابشناسی ملی : ۳۷۰۵۷۸۱

۸۵۰

نشر میزان

مقدمه علم حقوق کیفری

دکتر مجتبی جعفری

چاپ اول: بهار ۱۳۹۴

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

شماره: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۱۱-۶۴۹-۹

دفتر مرکزی: خ شهید بهشتی، بعداز چهارراه سهروردی، خ کاووسی فر، کوچه نکبسا، پلاک ۳۲، تلفن ۸۸۵۲۹۱۳۱
 فروشگاه مرکزی: خ انقلاب، روبروی درب اصلی دانشگاه تهران، ابتدای خ فخرآزی، پلاک ۸۳، تلفن ۶۶۴۶۷۷۷۰
 واحد بخش و فروش: خیابان سمیه، بین مفتح و فرصت، پلاک ۱۰۴، تلفن ۸۸۳۲۹۵۲۹-۳۱
 پست الکترونیکی: mizannasher@yahoo.com وب سایت: www.mizan-law.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار نویسنده	۱۳
مقدمه	۱۵
۱. تعریف حقوق کیفری	۱۵
۲. تحول تعریف حقوق کیفری	۱۵
۳. تعریف دقیقتر حقوق کیفری	۱۶
۴. اهمیت مقدمه علم حقوق کیفری	۱۷
۵. طرح کتاب	۱۹

فصل نخست: پدیده جنایی؛ مفهوم و ویژگی های آن

۶. ویژگی های پدیده جنایی	۲۲
۷. پدیده جنایی همواره وجود داشته است	۲۲
۸. پدیده جنایی، پدیده مهمی است	۲۳
۹. پدیده جنایی یک رشته مطالعاتی است	۲۳
مبحث نخست - تعریف جرم و مسائل مختلف آن	۲۴
۱۰. تنوع دیدگاه ها در تعریف جرم	۲۴
گفتار اول - تعریف جرم از دیدگاه های مختلف	۲۵
۱۱. تعریف اخلاقی از جرم	۲۵
۱۲. تعریف جامعه شناسی از جرم	۲۶
۱۳. تعریف حقوقی از جرم	۲۶
گفتار دوم - مشکلات تعریف حقوقی جرم	۲۸
۱۴. سختگیری قضات در اجرای قانون کیفری	۲۸

۳۰	۱۵. ملایمت قضات در اجرای قانون کیفری
۳۰	۱۶. چالش تعریف حقوقی جرم با افکار عمومی
۳۲	گفتار سوم - تنوع تعریف حقوقی جرم
۳۲	۱۷. تبیین بحث
۳۲	۱۸. تنوع جرم در مکان
۳۴	۱۹. تنوع جرم در زمان
۳۵	۲۰. تغییر هنجارها با هدف تشدید اوضاع
۳۶	۲۱. تغییر هنجارها با هدف تخفیف اوضاع
۳۸	۲۲. معیارهای کیفرزدایی
۳۹	مبحث دوم - آمار جرم و بزهکاری
۳۹	۲۳. اندازه‌گیری میزان جرایم
۳۹	۲۴. آمار پلیسی
۴۰	۲۵. شکاف‌های آمار پلیسی
۴۳	۲۶. آمار قضایی
۴۴	مبحث سوم - عوامل جرم‌زا
۴۴	۲۷. تحلیل تاریخی
۴۶	گفتار نخست - عوامل پیش‌زمینه
۴۶	۲۸. سن فرد به عنوان یک عامل جرم‌زا
۴۸	۲۹. جنس فرد به عنوان عامل جرم‌زا
۵۰	۳۰. وضعیت جسمی فرد به عنوان عامل جرم‌زا
۵۳	۳۱. وضعیت روانی فرد به عنوان عامل جرم‌زا
۵۵	۳۲. عوامل اجتماعی وقوع جرم
۵۵	۳۳. رابطه بین جرم و شهرنشینی
۵۶	۳۴. تأثیر شهرنشینی بر آمار کمی جرایم
۵۷	۳۵. تأثیر شهرنشینی بر آمار کیفی جرایم
۵۷	۳۶. رابطه بین جرم و کسب و کار
۵۹	۳۷. رابطه بین جرم و مهاجرت

۳۸. رویکرد طرفدار اهمیت و قطعیت عوامل محیطی	۶۱
۳۹. رویکرد چالشی در مورد عوامل محیطی	۶۲
گفتار دوم - عوامل نزدیک و متصل به جرم؛ گذار از اندیشه به عمل	۶۷
۴۰. گذار از اندیشه به عمل در اقدام مجرمانه فردی	۶۷
۴۱. گذار از اندیشه به عمل در اقدام مجرمانه گروهی	۶۹
۴۲. تذکار	۷۰

فصل دوم: تاریخ حقوق کیفری

۴۳. طرح مسئله	۷۲
مبحث نخست - دوران قدیم	۷۲
۴۴. چارچوب بحث	۷۲
گفتار نخست - دوره انتقام خصوصی	۷۳
۴۵. ریشه‌های حقوق کیفری	۷۳
۴۶. فقدان قانونمندی	۷۳
۴۷. شخصی نبودن مجازات	۷۵
۴۸. عدم تناسب بین جرم و مجازات	۷۶
گفتار دوم - دوره دادگستری خصوصی	۷۷
۴۹. دادگستری در پرتو دولت	۷۷
۵۰. بارقه‌های اهداف پیشگیرانه در دوره دادگستری خصوصی	۷۸
گفتار سوم - دوره دادگستری عمومی	۷۹
۵۱. تفکیک از دوره دادگستری خصوصی	۷۹
۵۲. مجازات‌ها در دوره دادگستری عمومی	۸۰
۵۳. دادرسی در دوره دادگستری عمومی	۸۲
مبحث دوم - دوران شکوفایی حقوق کیفری	۸۳
۵۴. قلمرو بحث	۸۳
گفتار نخست - حقوق کیفری اسلام	۸۳
۵۵. مبانی مجازات	۸۳

۵۶. اصول حقوق کیفری	۸۴
گفتار دوم - حقوق کیفری کلاسیک	۸۵
۵۷. قلمرو بحث	۸۵
بند اول - از ابتدای شکل‌گیری حقوق کیفری کلاسیک تا زمان انتشار کتاب لومبروزو	۸۵
۵۸. تحولات ماهوی قوانین پیش از فرمانروایی ناپلئون	۸۵
۵۹. تحولات شکلی قوانین قبل از ناپلئون	۸۷
۶۰. قانون ۱۸۱۰ ناپلئون	۸۸
۶۱. ایدئولوژی حاکم بر قانون جزایی ۱۸۱۰ فرانسه	۸۹
۶۲. تکنیک‌های قانون ۱۸۱۰ فرانسه	۹۰
۶۳. قانون تحقیقات جنایی ۱۸۰۸	۹۱
۶۴. حقوق کیفری پس از ناپلئون	۹۲
۶۵. مکتب عدالت مطلق	۹۳
۶۶. مکتب نئوکلاسیک قرن نوزدهم	۹۵
بند دوم - تحولات اندیشه‌ها در حقوق کیفری پس از انتشار کتاب لومبروزو	۹۷
۶۷. مکتب اثبات‌گرایی قرن نوزدهم	۹۸
۶۸. ارزیابی مکتب اثبات‌گرایی	۱۰۰
۶۹. مکتب اصالت عمل	۱۰۱
گفتار سوم - حقوق کیفری معاصر	۱۰۲
۷۰. شکل‌گیری آموزه دفاع اجتماعی در اواسط قرن بیستم	۱۰۲
۷۱. دفاع اجتماعی افراطی	۱۰۳
۷۲. دفاع اجتماعی اعتدال‌گرا	۱۰۴
۷۳. ارزیابی دگرترین دفاع اجتماعی	۱۰۶
۷۴. آموزه عدم مداخله حقوق کیفری	۱۰۷
۷۵. ارزیابی آموزه عدم مداخله	۱۰۸
۷۶. نظام‌های نئوکلاسیک معاصر	۱۰۸
مبحث سوم - دوران فرگشت حقوق کیفری	۱۱۰

۷۷. مکتب مطالعات انتقادی حقوق ۱۱۰
۷۸. هدف و استراتژی اصلی مکتب مطالعات انتقادی حقوق ۱۱۳

فصل سوم: شاخه‌های مختلف حقوق کیفری

۷۹. طرح مسئله ۱۱۶
- مبحث نخست - شاخه‌های مختلف حقوق کیفری ۱۱۷
۸۰. چارچوب بحث ۱۱۷
- گفتار نخست - حقوق کیفری به عنوان یک رشته متنوع ۱۱۷
- بند اول - رشته‌های سنتی حقوق کیفری ۱۱۷
۸۱. حقوق کیفری اختصاصی ۱۱۷
۸۲. حقوق کیفری عمومی ۱۱۹
۸۳. آئین دادرسی کیفری ۱۲۰
- بند دوم - رشته‌های نوین حقوق کیفری ۱۲۰
۸۴. یک تفکیک ذوقی ۱۲۰
۸۵. حقوق اجرای مجازات‌ها ۱۲۱
۸۶. حقوق کیفری کسب و کار ۱۲۲
۸۷. حقوق کیفری بین‌الملل ۱۲۳
۸۸. حقوق کیفری تطبیقی ۱۲۵
۸۹. حقوق کیفری اطفال ۱۲۶
- گفتار دوم - حقوق کیفری به عنوان یک رشته یکپارچه ۱۲۷
۹۰. اصل قانونی بودن ۱۲۷
۹۱. اصل انصاف ۱۲۷
۹۲. اصل برابری ۱۲۸
۹۳. اصل تقصیر ۱۲۸
۹۴. اصل رعایت کرامت انسانی ۱۲۹
- مبحث دوم - حقوق کیفری در ارتباط با رشته‌های دیگر علوم انسانی ۱۳۰
- گفتار نخست - حقوق کیفری و سیاست جنایی ۱۳۰

۱۳۱.....	۹۵. تعریف سیاست جنایی
۱۳۳.....	۹۶. انواع سیاست جنایی
۱۳۴.....	۹۷. رشته‌های معین سیاست جنایی
۱۳۵.....	گفتار دوم - حقوق کیفری در ارتباط با سایر رشته‌ها
۱۳۵.....	بند اول - رابطه حقوق کیفری با علوم فلسفی
۱۳۵.....	۹۸. حقوق کیفری و متافیزیک
۱۳۶.....	۹۹. حقوق کیفری و اخلاق
۱۳۸.....	۱۰۰. قلمرو محدودتر حقوق کیفری نسبت به اخلاق
۱۳۸.....	۱۰۱. قلمرو وسیع‌تر حقوق کیفری نسبت به اخلاق
۱۴۰.....	بند دوم - رابطه حقوق کیفری با علوم جنایی
۱۴۰.....	۱۰۲. جامعه‌شناسی کیفری
۱۴۱.....	۱۰۳. علوم جرم‌یابی
۱۴۲.....	۱۰۴. جرم‌شناسی
۱۴۴.....	بند سوم - رابطه حقوق کیفری با علوم حقوقی
۱۴۴.....	۱۰۵. مجازات‌گری حقوق کیفری
۱۴۵.....	۱۰۶. هنجاری بودن حقوق کیفری
۱۴۷.....	۱۰۷. آثار خاص بودن حقوق کیفری

فصل چهارم: منابع حقوق کیفری

۱۵۲.....	۱۰۸. طرح مسئله
۱۵۲.....	۱۰۹. چارچوب بحث
۱۵۳.....	مبحث نخست - اصل قانونی بودن
۱۵۳.....	گفتار نخست - مفهوم و تاریخچه اصل قانونی بودن
۱۵۳.....	۱۱۰. مفهوم اصل
۱۵۴.....	۱۱۱. تاریخچه اصل
۱۵۵.....	گفتار دوم - مبانی و دلایل اصل قانونی بودن
۱۵۶.....	۱۱۲. دلایل سیاسی

۱۱۳.....	دلایل روان‌شناختی	۱۵۶.....
۱۱۴.....	دلایل جرم‌شناختی	۱۵۷.....
۱۵۷.....	گفتار سوم - کاربرد و آثار اصل قانونی بودن	
۱۵۸.....	بند اول - آثار اصل قانونی بودن بر قانونگذار	۱۵۸.....
۱۱۵.....	الزامات قانونگذار	
۱۱۶.....	تخطی قانونگذار از الزامات مربوط به اصل قانونی بودن	۱۶۰.....
۱۱۷.....	نقش ایدئولوژی در تخطی قانونگذار از اصل قانونی بودن	۱۶۰.....
۱۱۸.....	جایگاه «ضرورت» در تخطی قانونگذار از اصل قانونی بودن	۱۶۲.....
۱۶۵.....	بند دوم - آثار اصل قانونی بودن بر قاضی	
۱۱۹.....	الزامات قاضی نسبت به اصل قانونی بودن	۱۶۵.....
۱۲۰.....	مقاومت قضات در برابر اصل قانونی بودن	۱۶۸.....
۱۶۹.....	مبحث دوم - قانون؛ منبع اصل حقوق کیفری	
۱۲۱.....	طرح مسئله	۱۶۹.....
۱۲۲.....	چارچوب بحث	۱۶۹.....
۱۷۰.....	گفتار نخست - شکل‌گیری قانون کیفری	
۱۲۳.....	مقدمه	۱۷۰.....
۱۷۰.....	بند اول - شکل‌گیری قانون کیفری از طریق قانون اساسی	
۱۲۴.....	اصل قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها	۱۷۱.....
۱۲۵.....	اصل مسئولیت شخصی	۱۷۱.....
۱۲۶.....	اصل ضرورت جرم‌انگاری	۱۷۲.....
۱۲۷.....	اصل تناسب بین جرم و مجازات	۱۷۲.....
۱۲۸.....	اصل آزادی‌های فردی و مصونیت منزل	۱۷۳.....
۱۲۹.....	اصل برابری بین شهروندان	۱۷۴.....
۱۳۰.....	اصل برانته	۱۷۴.....
۱۳۱.....	اصل احترام به منزلت و کرامت انسانی	۱۷۵.....
۱۷۵.....	بند دوم - شکل‌گیری قانون کیفری از طریق کنوانسیون‌های بین‌المللی	
۱۳۲.....	دو دیدگاه مختلف	۱۷۵.....

- بند سوم - شکل گیری قانون کیفری از طریق قوانین عادی ۱۷۶
۱۳۳. روش های مختلف تصویب قانون عادی کیفری ۱۷۶
- گفتار دوم - اجرای قانون کیفری ۱۷۸
۱۳۴. تقسیم بندی مطالب ۱۷۸
- بند اول - توکد و لازم الاجرا شدن قانون کیفری ۱۷۸
۱۳۵. لازم الاجرا شدن قانون کیفری ۱۷۸
۱۳۶. تداوم لازم الاجرا شدن قانون ۱۸۰
- بند دوم - انواع تفسیر قانون کیفری ۱۸۱
۱۳۷. تفسیر قانون کیفری توسط قانونگذار ۱۸۲
۱۳۸. تفسیر قانون کیفری توسط قضات دادگاه ها ۱۸۳
- بند سوم - روش های تفسیر قضایی ۱۸۴
۱۳۹. روش تفسیر غایی ۱۸۴
۱۴۰. روش تفسیر لفظی ۱۸۴
۱۴۱. روش تفسیر قیاسی ۱۸۵
- بند چهارم - تعارض قوانین کیفری ۱۸۶
۱۴۲. قلمرو زمانی قوانین کیفری ۱۸۶
۱۴۳. قلمرو زمانی قوانین کیفری ماهوی ۱۸۸
۱۴۴. قلمرو زمانی قوانین کیفری شکلی ۱۹۱
۱۴۵. قلمرو مکانی قوانین کیفری ۱۹۲
- مبحث سوم - سایر منابع حقوق کیفری ۱۹۸
۱۴۶. منابع غیر نوشته ۱۹۸
۱۴۷. منابع نوشته ۱۹۹
۱۴۸. آیین نامه ۲۰۰
۱۴۹. ارزیابی آیین نامه ها ۲۰۰
- منابع و مأخذ ۲۰۳
- الف - منابع فارسی ۲۰۳
- ب - منابع لاتین ۲۰۵

باسمه تعالی

پیشگفتار نویسنده

از سالها پیش ضرورت تدریس درس «مقدمه علم حقوق» در دوره کارشناسی حقوق بر همگان روشن بوده است. از همین رو، امروزه این درس به ارزش ۲ واحد آموزشی یکی از نخستین دروسی است که در دوره مذکور به دانشجویان رشته حقوق ارائه می‌شود. با این همه، باید گفت که مطالبی که در قالب «مقدمه علم حقوق» آموخته می‌شود کلیاتی است که برای آشنایی دانشجویان با این رشته لازم است بدون اینکه آنها را برای ورود به مباحث اختصاصی رشته‌ها و گرایش‌های مختلف حقوق آماده نماید. به عقیده نگارنده درس مذکور یک «مقدمه عمومی علم حقوق» است و لازم است مقدمه اختصاصی علم حقوق برای هر یک از گرایش‌های تخصصی نیز نگاشته شود تا پژوهشگران و دانشجویان هر رشته با اشراف کامل‌تری وارد مباحث اختصاصی شوند. این ضرورت بویژه در مورد علم حقوق کیفری اجتناب ناپذیر است و باید طرحی نو درانداخت تا مقدمه کاوش‌های آینده دانش دوستان این قلمرو گردد. با این امید، برای نخستین بار «مقدمه علم حقوق کیفری» به پیشگاه دانشجویان و پژوهشگران این رشته تقدیم می‌گردد و انتظار می‌رود که کوشش مشابهی در سایر قلمروهای علم حقوق از قبیل: حقوق خصوصی، حقوق عمومی، حقوق بین الملل و ... توسط صاحب نظران و اهل فن صورت بگیرد تا بدین سان شاهد پویایی و بالندگی علم حقوق در کشور خود باشیم.

بی‌تردید این اثر از کاستی‌هایی برخوردار است که نگارنده به آنها واقف بوده و تلاش دارد تا برای ویراست بعدی آنها را مرتفع نماید. با این همه، انکار نمی‌کنم که گاه

ممکن است قلم به خطا برده و آنچه ناگفتنی است گفته باشم که در این خصوص منتظر انتقادات و پیشنهادات خوانندگان گرامی هستم تا برای ویرایش بعدی آنها را نیز اصلاح نمایم.

مجتبی جعفری

سمنان - ۳ آذر ۱۳۹۳